

— kérdezi. De Cháron ladikján nemcsak az egyéni sors vizein hajózik, hanem a magyarság és emberiség történelmi tengerein is. A „vizsgáztató halálnak” is „rügybuzgalmú hittel” felelve.

A *semmi közelít* megjelenésével az utolsó kötél is elvágva, hogy a befejezett illyési életmű — magasba emelkedő léggömbként — elinduljon öntörvényű útján. Az alkalomhoz méltó a kiadás gyorsasága és a szövegeket gondozó Domokos Mátyás pontos munkája. (*Szépirodalmi.*)

GREZSA FERENC

Kiss Anna: A viszony

Régóta tudjuk már Kiss Annáról, hogy költészetében a folklorisztikus eszközök meghatározó szerepet játszanak, s kiegészülnek napjaink számos irodalmi minőségével. „Érdekes és elgondolkoztató tény, hogy a »kissannaság« egyenlő a boszorkányság költői attitűdjével, s az esztétikai megközelítések legbiztosabb kritikai epitetonjává vált.” (Papp István, Jelenkor, 1979/4.) E tudatunkat *A viszony* című kötet egésze tovább erősíti.

A versek a kötetnek ezúttal is csupán kisebb hányadát teszik ki; mellettük találunk négy olyan művet, melyek a színjáték sajátos fajtáját képviselik. Műnemi jegyeik alapján aligha sorolhatók a drámák közé, de elkülönülnek a könyv tisztán lírai darabjaitól is. Sajátos szövegek, melyekben persze elsődlegesen a *költő* átsugárzó lényét láthatjuk a legfontosabbnak.

Hiszen szerzőjük mindenekelőtt költő, mégpedig a legősibb értelemben. A régi énekmondók, lantosok kései leszármazottja. Azoké, akik teremtették a dalt, s életük lényegévé változtatták azt. A mű és az élet szoros egysége itt vitathatatlan. Ezt jól látjuk abban a kötetnyitó *Fohászban* is, mely egyre közelebb visz bennünket munkássága megértéséhez. A fülszöveg szerzője szerint „programvers” ez, melyben „ahhoz az Istenhez fohászodik, aki maga is agyagot fúró fazekasmester, hogy védje meg a régi mesterségek művelőit”. Ez a profán, s mégis transzcendens közelítés erőt sugároz: az alkotó ember erejét. „...életünk mégsem volt díztelen, / mert nem hittük, hogy vége a világnak.” — s ez már a vershelyzet, konkrét időn túlmutató vallomás, emberi-költői igazság. A borzalmakat túlélni akaró és tudó hangját halljuk a sorokból, aki képes fölntartani önmagát és társait. A felsorolt mesterségeken (például faragó, ács, pék, molnár, kerékgyártó) túl azonban érthetjük a költői mesterségre is Kiss Anna mondandóját, még ha közvetlenül nem is szól róla. Hiszen egynémelyik példában maga a lírai szépség a legfontosabb. Például: „Még elbolondult hevesi virágok / várják ilyen feltámadásukat / a vőlegénykötények feketéjén, / s idézgetik Kasza bácsi meséit...” A befejezés hangsúlyai pedig a lélek nélküli munka és a tehetségtelenség ellen szólnak. Kiss Anna magasra helyezi a mércét; önmagával szemben is.

Igényességét igazolják a *Képfirások* című ciklus versei is. Megerősödünk a hitben: tudatos életmű-építkezésnek vagyunk a tanúi. A vállalt örökség áthatja a műveket, az archaikus és a mai jelleg kiegészíti egymást. A lírai szubjektum itt inkább az előtérben áll, mint a *Fohászban*. Megkockáztathatjuk a kijelentést: Kiss Anna olyasfajta szintézisre törekszik, mint legnagyobb kortársai, mindenekelőtt Nagy László. Ez a költőeszmény szorosan kötődik a közép-európai tradícióhoz, s egyben ki is tágitja a magyarságlélményt, a néphez, a nemzethez soroló indítékokat. A Nagy László-i eredmény fölmutatását persze jogtalan lenne számonkérnünk; nem is éri még el azt a szintet *A viszony* szerzője. A *szándék* iránya viszont hasonló. Közben ilyen drámai erejű sorokra lelünk: „Rongybabák üldögélnek / az ecetfán, / szemükön tizfilléres, / cérnaszálon / üvegszívek kocódnak, / taktikát változtatott / a halál.” (*Kis táblaképek.*)

A bevezetőben már említettem a színjáték-szövegek sajátos jellegét. Nem hagyomány nélküli persze ez a műfaj mifelénk; a „drámai költemény” ma sem ritka irodalmunkban. (Például Pilinszky Jánosnak is van kötete, mely hasonlóképpen tartalmaz verseket és lírai-drámai szövegeket.) Kiss Anna ilyen jellegű művei nem színpadra termettek, talán az egyetlen *Boldog változat* kivételével. Az alkotói szabadság megnyilvánulásai szertelenebbé teszik őket, mint a vérbeli drámák. „Túl életem zavaros felén, kígyókkal, füvekkel, öregasszonyokkal beszélgetek megint a legszívesebben, érdemes folytatáshoz gyűjtöm az erőt, a bábának meg most már az ő lelke rajta.” Ez a vallomáértékű mondat bizonyos fokig kulcs lehet e művek (például a *Kuporgó*) megértéséhez is. Különös mesei elemek teszik gazdagabbá a szöveget, melyek harsányak és lendületesek.

A mozgalmasság mögött irónia és tragikum áll, s jól tudjuk, hogy egyik minőség sem idegen a Kiss Annánál oly fontos folklorisztikus jellegtől. Nézzünk egy tipikus instrukciót *A kaszás* elejéről: „Rongybábuhalomok, kasza mered fölénk. A halálnak kimázolt színész kaplapon, nagy cserépfazékkal be a színre.” E találó szöveg jellemzésére még a groteszk fogalmát kell idéznünk, s máris láthatjuk a szerző összetett világképének legfontosabb mozzatát. Az általa teremtett „másik valóság” markáns jellege vitathatatlan, még ha helyenként a realitás megkerülésének érzete hatalmába is keríti az olvasót. A halál megjelenése persze már önmagában realitás... A mű befejezése újabb fordulatot hoz: „*már* kibújik / belőlem a ripacs, / már elkezdem / *szeregni* (!) a világot!” S bár „öreg hi-bá”-nak tartja, mégis az ilyen pillanatok miatt igaz állítás a költőről: „... az egész kötet a szeretetteljes, büszke derű szembefordulása a tehetetlen — bárha jogos — keserűséggel.”

Eddigi benyomásainkat erősíti, de rendszerező igénnyel is rendelkezik a kötet legnagyobb lélegzetű műve, a *Boldog változat*. Formailag ez a játék áll a legközelebb a drámához, s ugyanakkor Kristófnak, az elcsapott színésznek a története irodalmi-művészi analógiák fölvetésére is alkalmat ad. A korábbi színjátékelemeket fölhasználja a szerző, és tovább építi azokat. A vásári komédiák világa most sem tűnik el, alkalmat adva az életteli, vérbő mese elmondására. A vásár egyébként is fontos színtere a műnek: a figurák számára szinte jelképes jelentőségű cél. (Lásd a nyenyérés alakját, aki a főhős kenyérespajtása.) S bár a mű rút és csúfondáros dolgokat is bemutat, a legelső érzés a derű, mely árad a sorokból, a jelenetekből. Nem önfelédtd játék, ez: Kiss Anna az élet sűrített teljességét próbálja átadni nekünk, a maga harsány, de néhol kesernyés módján. Egyszer-egyszer egészen nyilvánvalóan célzatos megjegyzéseket találunk, például az alkotó munkára vonatkoztatva, hűen a kötetnyitó vers gondolatköréhez. Például „Sajnálom, / Ede úr!” — mondja Kristóf — „Akkor sem állhatom / a dilettánsokat! / Megdöglesztik / a szakmát!” Emellett is érzékelhető a mű kesernyés világképe, a „színház” végkicsengésének komor felszíne.

Hasonló értékeket láttunk öt évvel ezelőtti kötetében is; a drámai szövegek már ott a könyv jelentékeny részét alkották. Az „álarc” nem sokat változott. Mostani játékaik kétségtelenül jók és élvezetesek, esztétikailag sem igen kifogásolhatók. Mégis kérdés, hogy tovább járható-e ez az út? A költő „bújkálása” előbb-utóbb valószínűleg véget ér, miután jelentős kísérleteknek lehettünk tanúi. (*Szépirodalmi.*)

BAKONYI ISTVÁN